

קולות דוממים מן העבר

הם נוסעים מרחקים גדולים, רק בכדי להגיע לבתי קברות יהודיים ישנים ולפעול לשימורם. עבורם, דווקא העיסוק עם מצבות הוא הדרך להחיות את העבר. שני סיפורים על ה"משהו" שקשה להגדירו, המחבר אותנו למקומות רחוקים ולזמנים שלא ישובו.

מאת: ארנון הרשקוביץ

צילומים: דניאל ווגנר

נתונים ממוחשב. דניאל מעריך כי בקיץ הקרוב יסתיים התיעד (י"לא שיערנו שנמצא כאלפיים מצבות במקום!), אז יוכל לגשת לכתובת הספר המקיף על בית הקברות.

בסימן שיתוף

הפרויקט המופלא הזה אינו רק גחמה אישית. "הצלחתי לעניין כמה בתי ספר בארץ בנושא", מספר דניאל, "ותוך כדי המסע לפולין, הם עוברים בעיירה". אחד מן התלמידים שחזר משם, סיפר כי יום הביקור בבית העלמין היה המשמעותי והאופטימי ביותר עבורו בכל המסע. לפרויקט פן נוסף ומפתיע: שילובם של תלמידים פולניים מקומיים בהוויית בית העלמין. "אני מנסה להסביר להם, שכיום בית העלמין הזה הוא שלהם הרבה יותר מאשר הוא שלנו, ולשמחתי יש שם התעניינות גדולה מאוד בנושא. יש שני תלמידים בני 15, שכבר למדו לקרוא ולפענח מצבות. באוקטובר האחרון, במהלך יום פתוח להצגת הפרויקט, שערכנו לכל העיירה, נדהמו התושבים ונציגי התקשורת הפולנית, כאשר ראו את קובה

שנה, ומאז היא שומרת עליו, מנקה אותו ומדריכה בו ביקורים. גם לבה של קמילה קלאוזינסקה (Kamila Klauzinska) הצעירה נמשך אל המקום, והיא ביססה עליו את עבודת המאסטר שלה באוניברסיטת לודז'. למי שתוהה בעניין: אלז'ביטה וקמילה אינן יהודיות.

"בית העלמין יפהפה, כולל הסמלים וכיתוב בצבעים מרהיבים שנשמרו למופת", מספר דניאל, "אך היה ברור שחייבים לטפל בו". מעבר לטיפול בסיסי במקום (דוגמת שיפוץ שערי הכניסה), החליט דניאל כי יש לתעד את כל המצבות בו, וכך החל להתגבש פרוייקט "המפקד המצולם של בית העלמין היהודי בזדונקסה-וולה", הממומן מכספי תרומות. בית העלמין - אשר החל לפעול בשנת 1828 - חולק לגושים, כשהתיעד עבור כל מצבה מתבצע על פי מתודולוגיה ברורה, הכוללת - ניקוי הלוח, צילומה כמו שהיא, מספור קבוע וצילומה עם המספר, צילום מקרוב של כל פרט מעניין (סמלים, טקסט, צבע וכו'), שרטוט מיקומה על מפת בית העלמין, העתקת התמונות למחשב, פענוח הטקסט והעברתו לבסיס

ד כמה שמוזר לרבים לשמוע מלים מן השורש א.ה.ב. בהקשר זה, פרופ' דניאל ווגנר, מן הפקולטה לכימיה במכון וויצמן למדע, לא מתבייש לומר כי ברגע שנכנס לבית הקברות בזדונקסה-וולה, כ-40 ק"מ דרום-מערבית מלודז', פולין, הוא התאהב בו מיד.

לפני מלחמת העולם השנייה, היוו היהודים כ-40% מהאוכלוסייה המקומית של העיירה (12,000 מתוך 30,000 תושבים). ממקום זה, בו נולדה סבתו, יצאו הוריה, חמישה מאחיה ובני משפחה רבים אחרים אל דרכם האחרונה. סבתו ושני אחים נוספים התחילו חיים חדשים בבליה עוד לפני המלחמה, וכך ניצלו חייהם.

מתעדים את העבר

לפני כשלוש שנים, הגיע דניאל לראשונה למקום, במסגרת המחקר המשפחתי שערך, והחל לקשור קשרים עם התושבים. בין היתר, פגש את אלז'ביטה בארץ (Elzbieta Bartsch), מורה בגמלאות, שהתאהבה בבית העלמין היהודי המקומי לפני כ-20

קבלת פנים יפה, כשהיינו עם המשלחת. פנית למנהלת, וסיכמתי אתה שית הספר ייקח על עצמו את המשימה, ואנחנו נעביר להם תשלום בתחילתה של כל שנת לימודים". המנהלת הסכימה, ובאה בהצעה חדשה ומפתיעה משלה: "היא ביקשה שאשלח לה מישראל ספרות על השואה ועל תולדות העם היהודי. שלחתי לה ספרות ברוסית, והיא רוצה להכניס את החומר לתוכנית הלימודים בהיסטוריה". לאון לא נח לרגע, וכעת הוא מעוניין למפות את בית הקברות ולהעתיק את הכתובות מן המצבות, שחלקן כבר כמעט ואינן קריאות. הוא לא מנסה להסביר מה מדרבן אותו, אך אומר ש"צריך הרבה מאוד נחישות והתמדה". דניאל, מצידו, מצליח לשים את האצבע על מה שמניע אותו, וללא שמץ של צנינות הוא אומר: "עבורי, זו המקבילה של מצווה בעולם החילוני".

קישורים נלווים, עם מידע והרחבות, ניתן למצוא בכתובת - www.ppt.co.il/roots.htm

אירון הרשקוביץ
מנהל פורום "שורשים משפחתיים" באינטרנט, העוסק בהיבטים שונים הקשורים לגנאלוגיה - <http://forums.tapuz.co.il/roots>

בית העלמין היפהפה בזדונסקה וולה, פולין, נשתמרו למופת סמלים וכיתוב בצבעים מרהיבים. בעמוד הקודם מימין: בית הקברות בדולהינוב (מתוך אתר העיירה)

מסעותיה של הד"ר אלוֹגִיָה גֶנָה

שמועות עיקשות מפי אלו שחזרו משם (לרוב, מביקור במרחצאות ששמעם יצא למרחוק), סיפור על כך שבית הקברות בכפר בו אבא נולד, הושחת על ידי מורעים מקומיים. "ראיתם במו עיניכם?" שאל אבא בחשש, אך הם ענו רק ש"היה מי שראה". אחרי הכל, למה להרוס את חופשת המרפא בביקור בבית קברות? לי היתה תמיד משיכה לבתי קברות, ולמרות שהדרך לכפר היתה ארוכה, הצעתי לאבא שבנדוק במו עינינו את הסיפור. הדוד זושיה - שכמו אבא ושאר אחיהם, עזב את הכפר ומאו רק חיפש סיבות לחזור ולבקר בו - הסכים מיד להצטרף, ולפיכך יצאנו לדרך. במצבה של סבא כמעט ולא נגע, אך לזו של סבתא - אולי מפני שהיתה מפוארת וכולטת בעיטוריה (ממש כמו סבתא בחייה) - היה מי שהתייחס. כאילו רצו להשתעשע, הם השחיתו מלים בודדות, ומה שנותר היה מעט סתום: "פ.ג. מרת שיינדל [...] בת ר' אריה מווארשע, אשת חיל מי [...]". הדוד זושיה, שהיה תמיד הדוד האהוב עליי, עמד בצד וחיך. "הביטי, חמודה, סבתא שלך הגיעה מלבו של המרכז הבורגני של פולין. סבא כל כך נבהל מכך שהסכימה לבוא ולגור איתו בכפר הפרימיטיבי - עד שבמשך כל שאר ימיהם, הסכים מיד לכל מה שהיתה אומרת". "אני לא מבינה מה הקשר", אמרתי לושיה, יודעת שיפתיע בנקודת מבטו. "שניהם וודאי שמחים עכשיו... סבתא שמחה לראות שלמרות ההרס, השאירו את הדבר החשוב לה באמת: מהיכן באה; וסבא, בפעם הראשונה מאז שהם ביחד, הוא לבדו בעל המלה האחרונה..."

ואבלינה מסבירים להם על הטקסטים העבריים שעל המצבות". בסוף התהליך, מעוניין דניאל להכניס את בית העלמין לרשימת האתרים הלאומיים הפולניים, "כדי שהם ימשיכו לדאוג לו כאתר היסטורי".

מהתעוררות למעשים

לאון רובין, תושב רמת אפעל, נולד בעיירה דולהינוב (כיום בבילארוס, כ-50 ק"מ צפונית למינסק). "לפני השואה", הוא מספר, "היו כ-5,000 יהודים בעיירה. בשנת 1941, בשלוש אקציות של הגרמנים, כמעט כולם נספו, ומי שנשאר - ברח". לאון, ילד בן 6 באותה תקופה, נמנה על העשרות הבודדות שניצלו. בתום המלחמה, חזר עם כמאה שארי הפליטה לעיירה, סיים את לימודיו בבית הספר התיכון ולמד באוניברסיטה בוילנה, ליטא. בשנת 1960 עלה ארצה. בתקופה שאחרי חזרתו לעיירה, לאור החינוך הרוסי המיוחד שאפיין גם אותה, מודה לאון כי "התודעה היהודית היתה מטושטשת". ההתעוררות התרחשה אצלו שנים רבות מאוחר יותר, בשנת 2001, במהלך טקס זכרון לשואה ולגבורה, בבית הספר התיכון בו לימד. "עמד שם אדם, אשר סיפר איך חזר לעיירת מולדתו ופעל לגידור בית העלמין ולהחייאת הזכרון של הקהילה היהודית. תהיתי לעצמי: למה אצלנו אף אחד לא יוזם מפעל דומה?". זמן לא רב לאחר מכן, זימן לאון לביתו כמה מיוצאי העיירה. בכדי להגיע מיד אל שלב המעשים, הוא